

TROSKA O FORMACJĘ PERMANENTNĄ KAPŁANÓW DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

Sobór Watykański II wspomina o konieczności doskonalenia formacji kapłana po ukończeniu studiów¹. O potrzebie takiej formacji, która „musi towarzyszyć kapłanom zawsze, a więc w każdym okresie i niezależnie od uwarunkowań ich życia a także od funkcji jakie pełnią w Kościele”², przypominają też najnowsze dokumenty Kościoła w tym względzie: Adhortacja apostolska „*Pastores dabo vobis*” Jana Pawła II, „Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów” Kongregacji ds. Duchowieństwa i „Zasady formacji kapłańskiej w Polsce” Konferencji Episkopatu Polski, które ukazały się we wrześniu 1999 roku. Stałej formacji kapłanów w duchu nowej ewangelizacji i w perspektywie trzeciego tysiąclecia służy również najnowszy dokument Kongregacji ds. Duchowieństwa zatytułowany „*Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty, w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*” z marca 1999 roku.

Najbardziej odpowiedzialnym za własną formację stałą w Kościele jest sam kapłan. Nikt bowiem nie może zastąpić prezbitera w czuwaniu nad sobą (por. 1 Tm 4,16). Na każdym kapłanie spoczywa zakorzeniony w sakramencie święceń obowiązek dochowania wierności darowi Bożemu i dynamice codziennego nawracania się, wypływającej z tegoż daru. Potrzebę stałej formacji każdy kapłan winien nieustannie odnajdywać w sobie samym³.

W sakramencie święceń kapłan zostaje *konsekrowany* przez Ojca, *postany* przez Syna i *ożywiony* przez Ducha Świętego. Dynamizm charyzmatu kapłaństwa domaga się czujnej troski i wierności. Dlatego już św. Paweł kieruje do Tymoteusza słowa przypomnienia: „Nie zaniedbuj w sobie charyzmatu, który został ci dany za sprawą prorocstwa i przez włożenie rąk kolegium prezbiterów. W tych rzeczach się ćwicz, cały im się oddaj, aby twój postęp widoczny był dla wszystkich. Uważaj na siebie i na naukę, trwaj w nich! To bowiem czyniąc i siebie samego zbawisz, i tych, którzy cię słuchają” (1 Tm 4, 14–16). Te słowa Apostoła odnosi Kościół do formacji stałej, do której powołani są wszyscy kapłani na mocy „charyzmatu Bożego” otrzymanego w sakramencie święceń⁴. Formacja stała jest prawem

¹ Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej „*Optatum totius*”, 22.

² Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „*Pastores dabo vobis*”(PDV), 76.

³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów (DPŻK), 79.

⁴ PDV 70.

i zadaniem prezbiterów, a prowadzenie jej i troska o nią jest prawem i zadaniem Kościoła⁵.

W formacji stałej nie może zabraknąć żadnego z komponentów składowych. Jak dobrze wiemy, na formację stałą składa się formacja ludzka, duchowa, intelektualna i pastoralna:

— **ludzka** strona kapłana może być pomostem lub przeszkodą dla powierzonych mu ludzi w dotarciu do Boga;

— ksiądz jest delikatnym instrumentem Ducha Św. który działa tajemniczo w ludzkiej historii. Formacja **duchowa** powinna czynić go nie tylko po ludzku *obecnym* między innymi i *bliskim* im, ale również *innym* niż oni przez misterium, którego jest znakiem i sługą;

— formacja **intelektualna**, w kontekście ogromnego zamieszania w świecie i ekspansywnego relatywizmu, pomoże księdzu stawać się mądrym punktem odniesienia dla ludzi;

— wymiar **pastoralny** formacji — natomiast — to płaszczyzna jednocząca wszystkie pozostałe komponenty formacji stałej.

I. HISTORIA ORGANIZACJI FORMACJI STAŁEJ W DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

a) Pierwsze próby

Z posiadanych przez autora artykułu dokumentów wynika, że pierwsze próby organizowania spotkań pod hasłem formacji stałej dla kapłanów Diecezji Elbląskiej zostały podjęte w 1995 roku. Ich organizatorem był Rektor Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej ks. mgr Stefan Ewertowski. Biskup Elbląski w dniu 5 kwietnia 1995 roku skierował z tej okazji list do kapłanów, przypominający potrzebę takowej formacji, podający program spotkań formacyjnych w elbląskim Seminarium i zapraszający do udziału w tej formacji. Zaplanowano 3 spotkania. Program spotkań był następujący: 16.00 — modlitwa w kaplicy i okazja do spowiedzi, 16.30 — I wykład, 17.30 — przerwa na kawę, 18.00 — II wykład, 19.00 — kolacja. Gośćmi kolejnych spotkań byli: ks. bp dr Józef Wysocki i o. Michał Ziolo OP, ks. bp dr Andrzej Śliwiński i ks. Eugeniusz Dutkiewicz SAC, ks. mgr Edward Rysztowski i ks. dr Stanisław Zięba. Jeśli chodzi o udział kapłanów w tych spotkaniach, to w poszczególnych dniach przedstawiał się następująco: 28 IV — 14 księży, 19 V — 31, 7 VI — 21⁶. Tylko jeden kapłan, dlatego — dla historii — chcę wymienić go z nazwiska, wziął udział we wszystkich tych trzech spotkaniach: ks. Eugeniusz Potoniec, wówczas wikariusz parafii św. Józefa w Pastęku. Do uczestnictwa w tych spotkaniach byli zobowiązani wtedy księża wyświęceni w latach 1988–1994 (w sumie ok. 50 osób). Od wiosny 1995 roku do roku 2000 nie organizowano już więcej spotkań o podobnym charakterze.

⁵ DPŻK 72.

⁶ Źródłem informacji dotyczących udziału kapłanów w spotkaniach są zachowane listy obecności.

b) Mianowanie Dyrektora Formacji Naukowej Kapłanów

W Roku Jubileuszowym 2000 Biskup Elbląski dr Andrzej Śliwiński 19 stycznia mianował autora tegoż artykułu Dyrektorem Formacji Naukowej Kapłanów Diecezji Elbląskiej, stawiając zadanie formacji intelektualnej młodego pokolenia kapłanów⁷. Podczas rozmowy z Biskupem Elbląskim zostało sprecyzowane, że podmiotem formacji powinni zostać kapłani wyświęceni w latach 1995–1999.

c) Badanie konkretnych potrzeb

Wiosną roku 2000 zorganizowałem w Seminarium Duchownym trzy spotkania (8 IV, 8 V i 10 V), w czasie których poszczególne roczniki młodych kapłanów miały spotkać się z Biskupem Elbląskim. Spotkania te miały dać kapłanom okazję do podzielenia się z Biskupem swoimi doświadczeniami pracy w parafiach i do odczucia troski Biskupa o młodych kapłanów, a Biskupowi Elbląskiemu i Dyrektorowi Formacji miały umożliwić poznanie konkretnych propozycji kapłanów co do tematyki przyszłych spotkań formacyjnych, aby potem, w czasie tych spotkań, podejmować zagadnienia wynikające z prawdziwego zapotrzebowania, zagadnienia których rozważenie mogłoby rzeczywiście ułatwić księżom codzienną pracę, codzienną posługę i życie kapłańskie. Podchodząc w taki sposób do organizowania formacji, tzn. zaczynając od rozpoznania potrzeb, chciałem, aby praktyczność tej formacji stała się jej atutem, jednym argumentem więcej do wzięcia w niej udziału.

Kapłani w czasie tych spotkań zgłosili następujące tematy: *katecheza szkolna*: metody i programy, *katecheza dorosłych*; *problemy prawne i moralne*: małżeństwa konkordatowe, małżeństwa mieszane i związki niesakramentalne, kancelaria, nieporozumienia między parafiami na gruncie prawa i jego interpretacji, sprawowanie Sakramentu Pokuty, odmawianie udzielenia sakramentów czy pogrzebu, penitencjarz, *problemy pastoralne*: relacje kapłan – świeccy, metody docierania do młodzieży, organizacja pomocy potrzebującym, kontakt z instytucjami pozakościelnymi takimi jak kuratorium czy urzędy gminne w poszukiwaniu współpracy w realizacji celów pastoralnych, *inne*: kierownictwo duchowe, rozwój duchowy, ruchy kościelne, najnowsza literatura teologiczna.

d) Powstanie Sekcji Delegatów Biskupich ds. Stałej Formacji Kapłanów i jego skutki

W dniach 4–7 września 2000 roku odbyła się Jubileuszowa Pielgrzymka na Jasną Górę osób odpowiedzialnych za formację seminaryjną w Polsce. Jubileusz roku 2000 sprawił, że razem, w jednym miejscu i czasie spotkali się wszyscy formatorzy wyższych seminariów z całej Polski: rektorzy, wicerektorzy, prefekci, ojcowie duchowni i dyrektorzy ekonomiczni.

⁷ Dekret Biskupa Elbląskiego nr 6/KK/2000.

Przy okazji tej pielgrzymki, 6 września odbyło się też pierwsze plenarne spotkanie, powołanej do życia 10 grudnia 1999 roku, Sekcji Delegatów Biskupich ds. Stałej Formacji Kapłanów przy Komisji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa, którą kieruje ks. bp Andrzej Suski. Sekcja ta skupia kapłanów pełniących funkcję odpowiedzialnych za stałą formację duchowieństwa diecezjalnego, a jej podstawową formą działania jest doroczna zwyczajna sesja, będąca forum wymiany doświadczeń i wypracowywania stanowisk wobec spraw związanych z formacją stałą duchowieństwa. Sekcja ta ma pomóc w ujednoczeniu metod i form tejszej formacji w diecezjach naszego kraju.

Najmniej ważnym owocem udziału w spotkaniu tej Sekcji, wynikającym z potrzeby ujednoczenia nomenklatury, była zmiana nazwy funkcji autora artykułu, który stał się z Dyrektora Formacji Naukowej Kapłanów Diecezji Elbląskiej — Delegatem Biskupa Elbląskiego ds. Formacji Stałej Kapłanów⁸. Dużo ważniejszym owocem było ustanowienie przez Biskupa Elbląskiego, dekretem z dnia 29.09.2000 roku⁹, Diecezjalnej Rady ds. Formacji Duchowieństwa Diecezji Elbląskiej. W skład Rady weszli: Delegat Biskupa Elbląskiego ds. Formacji Stałej Kapłanów jako przewodniczący, ks. dr Marek Karczewski jako sekretarz, ks. dr Wojciech Borowski, ks. Jan Czajkowski, ks. mgr Stefan Ewertowski, ks. dr Andrzej Kilanowski, ks. dr Kazimierz Pączkowski, ks. dr Wojciech Zawadzki i ks. dr Marek Żmudziński. Radzie postawiono trzy zadania: opracowanie i przedstawienie Biskupowi diecezjalnemu do zatwierdzenia programu formacji stałej duchowieństwa diecezji, opracowanie statutu ojca duchownego diecezjalnego i dekanalnego oraz bieżące analizowanie problemów kapłańskich.

W wyniku mego udziału w spotkaniu Sekcji Delegatów Biskupich ds. Stałej Formacji Kapłanów była też zmiana perspektywy dotyczącej tej formacji. Mieli nią zostać objęci nie tylko młodzi kapłani, ale wszyscy kapłani diecezji — choć w różnym stopniu.

e) Działalność Diecezjalnej Rady ds. Formacji Duchowieństwa Diecezji Elbląskiej

Diecezjalna Rada ds. Formacji Duchowieństwa Diecezji Elbląskiej szybko podjęła zadania postawione jej przez Biskupa. Przewodniczący Rady zwołał w październiku i pierwszej połowie listopada 2000 roku kilka posiedzeń, na których Rada zrealizowała pierwsze dwa postawione jej zadania:

— program formacji stałej duchowieństwa Diecezji Elbląskiej, przy którego opracowaniu korzystano z bogatych doświadczeń innych diecezji, szczególnie tarnowskiej¹⁰, został przedstawiony w połowie listopada Biskupowi Elbląskiemu i, zasadniczo bez zmian, został ogłoszony dekretem z dnia 18 listopada 2000 roku jako „Zarządzenie Biskupa Elbląskiego w sprawie stałej formacji kapłanów”¹¹;

⁸ Dekret Biskupa Elbląskiego nr IX/74/BE/2000.

⁹ Jw.

¹⁰ W. Skworec, bp, *Ut Christus formetur in vobis*, Formacja Kapłanów Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1999.

— opracowane przez Diecezjalną Radę ds. Formacji Duchowieństwa Diecezji Elbląskiej statuty ojca duchownego diecezji i dekanatu, zostały ogłoszone przez Biskupa Elbląskiego dekretemi z dnia 18 XI 2000 roku pod tytułem: „Ojciec Duchowny Diecezji Elbląskiej”¹² oraz „Ojciec Duchowny Dekanatu”¹³.

f) Spotkania formacji stałej zrealizowane w myśl zasad Zarządzenia Biskupa Elbląskiego w sprawie stałej formacji kapłanów z 18 XI 2000

Od momentu ogłoszenia tegoż zarządzenia, a więc w ciągu około 1,5 roku zostało w diecezji zorganizowanych 15 spotkań formacyjnych o charakterze teologiczno-duszpasterskim lub duchowym. Zanim zostanie podany ich wykaz trzeba nadmienić, że organizacja tychże spotkań spoczywa na dwóch osobach. Organizatorem spotkań i sesji formacyjnych teologicznych i duszpasterskich jest Delegat Biskupa Elbląskiego ds. Formacji Stałej Kapłanów. Natomiast organizacja duchowych spotkań formacyjnych tj. dni skupienia adwentowego i wielkopostnego oraz dnia modlitw o poświęcenie kapłanów należy, w myśl ogłoszonego statutu, do obowiązków Diecezjalnego Ojca Duchownego. Oto szczegółowy wykaz tych spotkań w poszczególnych latach.

Rok 2000

- **25 XI 2000:** Dzień skupienia — Adwent, Elbląg. Udział wzięło 35 księży.
- **2 XII 2000:** Dzień skupienia — Adwent, Kwidzyn. Udział wzięło 51 księży.
- **8 XII 2000:** Spotkanie formacyjne dla neoprezbiterów w Seminarium.

Rok 2001

- **17 II 2001:** Dzień skupienia — Wielki Post, Elbląg. Udział wzięło 64 księży.
- **24 II 2001:** Dzień skupienia — Wielki Post, Kwidzyn. Udział wzięło 67 księży.
- **11 III 2001:** Spotkanie formacyjne dla neoprezbiterów w Stagniewie.
Prowadzący: ks. Marian Królikowski — „Koinonia św. Pawła” Kielce.
Temat: Nowa Ewangelizacja.
- **5 V 2001:** Wiosenna sesja formacyjna.
Prowadzący: ks. dr hab. Marian Machinek — profesor UWM Olsztyn.
Temat: Bioetyka. Problemy moralne związane z początkiem i końcem życia ludzkiego jako aktualne wyzwanie etyczne dla Kościoła.
Udział kapłanów:
— obowiązek udziału obejmował kapłanów między 2 a 6 rokiem kapłaństwa, a więc wyświęconych w latach 1995–1999. Udział w sesji wzięło 20 z 38 księży;

¹¹ Dekret Biskupa Elbląskiego nr XI/125/BE/2000. Zarządzenie to opublikowano w Kurendzie nr 25/2000 z dn. 27 XI 2000, poz. 113. Zasady dotyczące formacji permanentnej obowiązujące w Diecezji Elbląskiej przypomniane zostaną w drugiej części artykułu.

¹² Dekret Biskupa Elbląskiego nr XI/120/BE/2000, opublikowany w tej samej Kurendzie, poz. 114.

¹³ Dekret Biskupa Elbląskiego nr XI/121/BE/2000, tamże poz. 115.

- kapłani między 7 a 10 rokiem kapłaństwa, a więc wyświęceni w latach 1991–1994 mogli wybrać między wiosenną a jesienną sesją formacyjną. Udział wzięło 7 z 26 księży;
- **10 X 2001:** Dzień modlitw o uświęcenie kapłanów.
Prowadzący: ks. dr Janusz Wieszczyński — Ojciec duchowny WSDMW „Hosianum” Olsztyn. Udział wzięło 70 księży.
- **17 XI 2001:** Jesienna sesja formacyjna.
Prowadzący: ks. mgr Jarosław Dąbrowski — egzorcysta Diecezji Elckiej.
Temat: Opętanie i egzorcyzmy, posługa uwalniania od złego ducha.
Udział kapłanów:
 - obowiązek udziału obejmował kapłanów między 2 a 6 rokiem kapłaństwa, a więc wyświęconych w latach 1996–2000. Udział w sesji wzięło 28 z 38 księży;
 - kapłani między 7 a 10 rokiem kapłaństwa mogli wybrać między wiosenną a jesienną sesją formacyjną. Udział wzięło 13 z 22 księży.
- **24 XI 2001:** Dzień skupienia — Adwent, Kwidzyn. Udział wzięło 57 księży.
- **1 XII 2001:** Dzień skupienia — Adwent, Elbląg. Udział wzięło 89 księży.
- **8 XII 2001:** Spotkanie formacyjne dla neoprezbiterów w Seminarium.

Rok 2002

- **9 II 2002:** Dzień skupienia — Wielki Post, Elbląg. Udział wzięło 63 księży.
- **16 II 2002:** Dzień skupienia — Wielki Post, Kwidzyn. Udział wzięło 57 księży.
- **16 II 2002:** Spotkanie formacyjne dla neoprezbiterów w Elblągu.
Prowadzący: o. Tomasz Dostatni OP — Lublin.
Temat: Kapłan wobec wyzwań współczesności.

W przygotowaniu jest wiosenna sesja formacyjna. Tym razem współorganizuje ją Wydział Nauki Katolickiej Kurii Diecezjalnej Elbląskiej z jego dyrektorem ks. dr Grzegorzem Puchalskim. Będzie ona miała miejsce 11 maja 2002 roku. Gościem spotkania ma być ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ — „*Ignatianum*” Kraków. Sesja zostanie poświęcona nowemu programowi nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych i metodom biblijnym w katechezie.

II. ZASADY FORMACJI STAŁEJ KAPŁANÓW DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

Celem niniejszej części artykułu jest zaznajomienie czytelnika z zasadami jakie w dziedzinie formacji stałej obowiązują kapłanów Diecezji Elbląskiej. Po pierwsze, formacja stała chce objąć w sposób zróżnicowany wszystkich kapłanów choćby w najmniejszym z możliwych dla nas zakresów. Kapłani zostali podzieleni na kilka grup formacyjnych: neoprezbiterów, księży od 2 do 6 lat kapłaństwa, księży od 7 do 10 lat kapłaństwa, księży mających więcej niż 10 lat kapłaństwa, księży pracowników instytucji diecezjalnych i dziekanów dekanatów Diecezji Elbląskiej, księży chorych, rencistów i emerytów.

Jeśli chodzi o podstawowy program formacji dla poszczególnych grup, to dla neoprezbiterów spotkania odbywają się 5 razy w roku. Chcą stworzyć rocznikowi neoprezbiterów okazję do wspólnego spotykania się i mają przede wszystkim charakter formacji duchowej. Pierwsze spotkanie to Dzień modlitw o uświęcenie kapłanów. Drugie spotkanie odbywa się w dniu patronalnym — 8 grudnia — w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elbląskiej. Spotkanie zaczyna się o godzinie 10.00. W programie spotkania jest wykład o problematyce teologiczno-duszpasterskiej, adoracja Najświętszego Sakramentu i okazja przystąpienia do Sakramentu Pokuty, wspólna Liturgia Godzin, obiad, spotkanie rocznika, Msza Święta. Spotkanie kończy się uroczystą kolacją. Trzecie spotkanie odbywa się na progu Wielkiego Postu, w tygodniu w którym przypada Środa Popielcowa. Czwarte spotkanie odbywa się z okazji I. rocznicy święceń w miejscu i z programem ustalonym przez księży neoprezbiterów w porozumieniu z Delegatem Biskupa ds. Formacji Stałej Kapłanów Diecezji Elbląskiej. Piątym spotkaniem neoprezbiterów w ramach stałej formacji kapłanów jest udział całego rocznika w tej samej serii rekolekcji. Data i miejsce rekolekcji zostaje ustalona w porozumieniu z Ojcem Duchownym Diecezji.

Księża od 2 do 6 roku kapłaństwa trzy razy w roku uczestniczą w spotkaniu formacji duchowej: dzień modlitw o uświęcenia kapłanów, adwentowy regionalny dzień skupienia (Elbląg lub Kwidzyn) i wielkopostny regionalny dzień skupienia (Elbląg lub Kwidzyn). Jeśli chodzi o formację intelektualną, to niektórzy podejmują pomagisterskie zaoczne studia licencjackie, na które są kierowani przez Biskupa Elbląskiego. Pozostali natomiast, dwa razy w roku uczestniczą w spotkaniu o charakterze teologiczno-pastoralnym: jesienią i wiosną. W 6 roku kapłaństwa będą składać też egzamin kwalifikacyjny, który spełnia wymagania kanonu 521 § 3 KPK. Egzamin ma obejmować wiedzę z teologii biblijnej, dogmatycznej, pastoralnej, moralnej, liturgiki, homiletyki, prawa kanonicznego i administracji parafii, znajomość najnowszych dokumentów Stolicy Apostolskiej. Decyzją Biskupa Elbląskiego od składania tego egzaminu zwalnia wierny udział we wszystkich spotkaniach formacji stałej według norm podanych w zarządzeniu lub specjalistyczne studia dzienne, mające zakończyć się uzyskaniem stopnia doktora teologii, prawa kanonicznego lub filozofii. Złożenie egzaminu uprawnia do otrzymania jurysdykcji do spowiadania „*ad revocationem*”.

Księża od 7 do 10 roku kapłaństwa uczestniczą w formacji duchowej na takich samych zasadach jak wyżej tj. trzy razy w roku. Natomiast jeśli chodzi o formację intelektualną, to uczestniczą raz w roku w spotkaniu teologiczno-pastoralnym wybierając (według możliwości) jedno ze spotkań: jesienne lub wiosenne.

Księża powyżej 10 lat kapłaństwa również trzy razy w roku uczestniczą w spotkaniu formacji duchowej. Są też wzywani, aby jako proboszczowie czynnie współtworzyli klimat sprzyjający formacji stałej kapłanów w dekanacie, przez organizowanie w swoich parafiach spotkań o charakterze modlitewnym i towarzyskim dla współbraci dekanalnych. Mają również obowiązek ułatwiania kapłanom-współpracownikom udziału w przeznaczonych dla nich spotkaniach w ramach formacji stałej.

Księża pracujący w instytucjach diecezjalnych i dziekani dekanatów Diecezji Elbląskiej, podobnie jak poprzednie grupy, trzy razy w roku uczestniczą w spot-

kaniach formacji duchowej razem ze wszystkimi kapłanami Diecezji. Poza tym uczestniczą w spotkaniu organizowanym dla nich w Świętym Gaju przy okazji dorocznych uroczystości ku czci Św. Wojciecha.

Księża chorzy, renciści i emeryci są zaproszeni do korzystania, w miarę możliwości, z praktyk formacyjnych w Diecezji i w dekanatach. Również w miarę możliwości uczestniczą w corocznych rekolekcjach dla kapłanów. Bezpośrednia troska o nich, spoczywa na dziekanach dekanatów miejsca zamieszkania.

Powyższy program formacyjny określa obowiązujące minimum. Poza nim wszystkim kapłanom diecezjalnym i zakonnym pracującym w duszpasterstwie na terenie diecezji będzie proponowany udział w innych formach stałej formacji jak: ogólnodiecezjalne zjazdy duszpasterskie, katechetyczne, spotkania dekanalne.

Kapłani Diecezji Elbląskiej są zobowiązani także do corocznych, przynajmniej trzydniowych rekolekcji zamkniętych i do przeżywania w łączności z Biskupem odnowy przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek.

Zarządzenie zaleca też wszystkim kapłanom: praktykowanie comiesięcznego, indywidualnego dnia skupienia, wybór stałego kierownika duchownego, wspólne odmawianie Liturgii godzin, zapoznawanie się z dokumentami Kościoła — zwłaszcza kierowanymi do kapłanów, wspólnotowe obchodzenie rocznic święceń, braterskie spotkania kapłańskie z okazji odpustów, imienin, wigilii, opłatków, kolędy i innych, przynależność do Unii Apostolskiej Kleru, do grup modlitewnych.

III. KU PRZYSZŁOŚCI FORMACJI STAŁEJ

Przemyślenia tu przedstawione są częścią referatu na temat formacji stałej duchowieństwa¹⁴, wygłoszonego przez autora tegoż artykułu podczas drugiego dorocznego spotkania Sekcji Delegatów Biskupich ds. Stałej Formacji Kapłanów i weszły w skład propozycji do wspólnego stanowiska Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski w sprawie formacji stałej kapłanów w naszym kraju.

1. Podstawowe oczekiwania w stosunku do formacji stałej

Formacja stała powinna księdzu, który co dzień pochłonięty jest wieloma obowiązkami, pomóc dostrzec we wszystkim co robi *istotę* życia i posługi kapłańskiej w głębokim przekonaniu, że jest wezwany do służby Królestwu Bożemu. Jeśli w tej perspektywie — przylegania do woli Bożej — kapłan nauczy się patrzeć na swe życie, to mimo wielości zajęć i obowiązków jego życie odzyska konieczną jedność.

Od formacji stałej oczekuje się też, że w wyniku nauczania się odkrywania na co dzień istoty kapłaństwa, księża odzyskają wewnętrzną pogodę ducha. Jest to

¹⁴ Referat wygłoszony w Częstochowie 10 września 2001 przedstawiał przede wszystkim stanowisko włoskiej Konferencji Episkopatu w sprawie formacji stałej duchowieństwa: „La formazione permanente dei presbiteri nelle nostre Chiese particolari”.

wartość ludzka potrzebna im samym i tak bardzo ułatwiająca dawanie dobrego świadectwa Panu i nawiązywanie pozytywnych relacji z ludźmi im powierzonymi.

Aby utrzymać pogodę ducha trzeba dwóch rzeczy: z jednej strony konieczne jest dobrze ustawione życie duchowe, które zawsze będzie płodnym źródłem wysokiej jakości posługi kapłańskiej, z drugiej zaś potrzeba zmysłu krytycznego wobec wyzwań jakie stawia przed księdzem kontekst kulturowy. Nie można się bać „zamieszkać wewnątrz historii”, nie można się izolować od otaczającej nas rzeczywistości, trzeba unikać pobieżnego i przybliżonego odczytywania tej rzeczywistości, bo tylko to pozwoli księdzu uniknąć ciągłego sfrustrowania, pesymizmu, dystansowania się i zamykania się w sobie, bo niby czasy są złe.

Od formacji stałej oczekuje się też, że dokona ona pewnego skoku jakościowego, szczególnie w diecezjach młodszych i mniejszych jak nasza. Chodzi o przejście od pewnych działań okazjonalnych do prawdziwych pełnych programów formacyjnych. Tylko takie bowiem mogą gwarantować owoce.

2. Warunki wstępne udanej formacji

a) Potrzeba otwartości kapłanów na formację stałą

Dziś zauważa się pewną sprzeczność w postawie kapłanów wobec własnej formacji. Z jednej strony zgłaszają potrzebę udziału w takiej formacji, która byłaby dobrze przygotowana, poważna i systematyczna, a z drugiej strony widać fatygę w byciu wiernym zaplanowanym w diecezji spotkaniom, wyznaczonej drodze¹⁵.

Sukces formacji stałej w diecezji nie zależy od wysiłku organizatorów tej formacji, ani od współpracy większej grupy kapłanów, ale przede wszystkim od tego czy znajdzie ona w każdym pojedynczym prezbiterze osobę rozumiejącą potrzebę dbania o swoje kapłaństwo, potrzebę troski o samego siebie, gotowość do konkretnego wzięcia się w garść, aby móc coraz lepiej odpowiadać na wyzwania, które jego kapłańska posługa przed nim stawia.

b) Pokonanie indywidualizmu

Potrzeba pokonania każdej jednej formy indywidualizmu, który okazuje się mocno zakorzeniony w kapłanach. Indywidualizm jest formą duchowej i ludzkiej patologii. Powoduje on, że wielu kapłanów uchyla się od uczestniczenia, nawet w minimalnym wymiarze, w inicjatywach i programach duszpasterskich i formacyjnych diecezji. Indywidualizm zubaża życie i posługę, i zabija poczucie przynależności do jednego diecezjalnego prezbiterium.

¹⁵ Wystarczy porównać ilość kapłanów w spotkaniach (s. 173–174) z liczbą kapłanów naszej diecezji, których jest przecież ponad 200.

c) Dobre wykorzystanie czasu

Potrzeba, aby kapłani nauczyli się dobrego i mądrego wykorzystywania czasu i nie żałowania tego czasu na własną formację. Trzeba umieć patrzeć na czas jako na dar Boga, aby nie ulegać pokusie panującej kultury, według której nie ma już czasu ani dla siebie, ani na słuchanie innych osób. Tak często życie i posługa kapłańska wydają się zdobyte i przesiąknięte bezdusznym pragmatyzmem. Zabieganie rodzi w końcu niebezpieczny syndrom zmęczenia psychicznego, fizycznego i duchowego; zmęczenia, które z kolei przynosi duszy sceptycyzm, zamknięcie się w sobie i utratę zapału dla spraw Królestwa.

4. Potrzeba dobrych i wyważonych programów

Potrzeba, aby organizatorzy formacji i sami kapłani umieli mądrze odczytywać problemy, potrzeby na jakie ma odpowiedzieć program formacji i umiejętnie wysunąć dobrze obliczone cele do osiągnięcia, które nie byłyby z jednej strony zbyt sżtywne i trudne do wprowadzenia w życie w normalnej praktyce życia duszspasterzy, a z drugiej żeby nie były zbyt niejasne i nieokreślone — bo i to nie sprzyja podejmowaniu systematycznego wysiłku. Potrzeba zatem programów stopniowych, potrzeba cierpliwości we wspólnotowym ich weryfikowaniu, przede wszystkim pod koniec roku duszpasterskiego, aby móc je podejmować na nowo i w sposób lepszy.

5. Szczególna troska o najmłodszych kapłanów

Jeśli chodzi o formację stałą młodych księży, to trzeba zwrócić uwagę, że nie chodzi tylko o osobny program dla nich, ale także o odpowiedni dobór pierwszej placówki na jaką zostają postani, bo ma ona ogromny wpływ na jakość ich całego kapłaństwa! Wybór proboszcza, któremu powierza się w jakimś sensie neoprezbitera, powinien zostać dokonany na podstawie cech, które powinien posiadać: duch gościnności, szczerłość, otwarta mentalność i serce, itd. Formacja stała, przygotowując wszystkich kapłanów do przyjęcia i otwarcia się na nowo wyświęconych, stara się zatem budzić między księżmi gościnność i wzajemny szacunek, tworzyć poczucie jedności między różnymi grupami wiekowymi kapłanów.

6. Formacja stała w perspektywie nawrócenia i wzrostu w miłości

a) Kapłan żywym znakiem Chrystusa Pasterza

Formacja stała to proces nieustannego nawracania się. Jeśli jest on prawdziwy to przyniesie owoce w codziennym życiu. Ksiądz jest kimś, kto ze względu na swe powołanie, wchodzi w wiele relacji. Otóż, nawracanie się powinno wprowadzić porządek w te relacje. Dla kapłana pierwszoplanową powinna być jego wewnętrzna

relacja z Chrystusem. Ta relacja jest decydującą siłą we wszystkich wydarzeniach kapłańskiego życia. Na bazie tej relacji nośnej, która czyni z księdza człowieka-tajemnicę, wyrastać powinny wszystkie inne relacje w których pozostaje kapłan: z Kościołem, z prezbiterium diecezji, ze wspólnotą w której pracuje, z poszczególnymi osobami. Intensywny związek z Chrystusem wyraża się potem w dobrych, ciepłych i zdrowych relacjach ze wszystkimi, w unikaniu przeciętności i wszelkich patologii.

b) Miłość pasterska

Miłości pasterska jest sercem duchowości kapłana. Właśnie ta miłość jest najgłębszą motywacją do uczestniczenia w formacji stałej. Sama formacja stała ze swej strony może i powinna przyczynić się do rozwoju i uszlachetnienia tej miłości.

Trzeba zwrócić uwagę na trzy aspekty życia prezbitera, którymi powinna kierować miłość pasterska: na kwestię uczuć, na stosunek do dóbr materialnych i pieniądza oraz na posłuszeństwo w duchu jedności.

Jeśli chodzi o świat ludzkich uczuć, to formacja stała, umacniając solidną równowagę ludzką i duchową, powinna pomóc księdzu w nawiązywaniu z innymi osobami relacji przejrzystych, motywowanych ewangelicznie.

W kwestii stosunku do dóbr materialnych, ksiądz ma być przykładem jasnej i precyzyjnej administracji dobrami materialnymi parafii, starając się angażować w troskę o te dobra także wiernych świeckich, szczególnie tych z nich, którzy są ekspertami w administrowaniu dobrami materialnymi. W życiu prywatnym księdza, oczywiście, też postuluje się wielką roztropność w używaniu dóbr materialnych.

Wielkiej troski wymaga też formacja do posłuszeństwa rozumianego jako gotowość do dzielenia ze swym biskupem troski o Kościół lokalny, również w momentach trudnych dla księdza, kiedy ze względu na tę troskę musi się przenieść z jednej parafii na drugiej, czy z jednego typu pracy do innego.

Formacja stała odnawiająca miłość pasterską decyduje o jakości odnowy Kościoła!

7. Treści formacji stałej

Doświadczenia z formacją stałą wielu diecezji wskazują, że do ważnych dla kapłanów treści formacji zaliczyć należy te, które dotyczą tożsamości kapłana diecezjalnego. Tożsamość ta została zarysowana w dokumentach Kościoła poczynając od soborowego dekretu *Presbyterorum ordinis* po *Pastores dabo vobis* i *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*.

Do treści, które dotyczą tożsamości kapłańskiej należą następujące tematy: związek sakramentalny z Chrystusem Pasterzem, teologiczne uzasadnienie braterstwa kapłańskiego, związek z Kościołem który jest misyjny, wykonywanie posługi kapłańskiej, osobisty związek kapłana-ewangelizatora ze Słowem Bożym, z Eucharystią i innymi sakramentami, modlitwa, kierownictwo duchowe, duchowość

kapłańska, miłość pasterska, naśladowanie Chrystusa w celibacie, ubóstwie i posłuszeństwie jako droga do świętości w formie specyficznej dla kapłana diecezjalnego.

Kolejny obszar treściowy dotykany przez formację stałą to próba odczytania rzeczywistości i kultury jaka nas otacza, a przede wszystkim problemów, które ze sobą niosą, a które jawią się jako wyzwanie duszpasterskie dla całej wspólnoty chrześcijańskiej. Mamy tu między innymi wielkie tematy nauczania społecznego Kościoła ze szczególną uwagą poświęconą: światu pracy i życiu społeczno-gospodarczemu, rodzinie, ekumenizmowi, komunikowaniu wiary młodym pokoleniom, wyzwania związane z rozwojem technologii szczególnie na terenie biologii.

Ostatnim obszarem treściowym nie bez znaczenia są kwestie dotyczące roli kapłana jako przewodnika wspólnoty i odpowiedzialnego za wspólnotę parafialną, która nie tylko składa się z osób ale też z dóbr i instytucji, którymi trzeba administrować. Stąd potrzeba dobrej znajomości norm kanonicznych.

8. Obecność i rola biskupa w formacji stałej

Diecezje mające bogatsze niż nasze doświadczenie formacji stałej zauważyły, że bardzo ważną i decydującą dla powodzenia formacji stałej kapłanów rolę ma biskup. Obecność biskupa jest determinująca dla dobrego klimatu i wysokiej jakości formacji stałej. Obecność ta ma miejsce na różnych poziomach. Po pierwsze na poziomie programowania i weryfikowania formacji stałej, szczególnie w kontekście Rady Kapłańskiej (!). Następnie na poziomie animacji i prowadzenia wprost pewnych spotkań formacyjnych np. w czasie rekolekcji, czy dni skupienia. Od biskupa, choć i tak nie brakuje mu obowiązków, wymagana jest szczególna troska o formację swego prezbiterium. Do trosk biskupa należy zadbanie o jedność prezbiterium. Jedność ta ma być dla Ludu Bożego znakiem i świadectwem. Od biskupa oczekuje się tego, że będzie potrafił nawiązać bezpośrednie relacje ze swoimi księżmi odwiedzając ich w ich domach. Szczególnie tych, którzy z motywów jeszcze do końca nie ustalonych, wydają się uciekać i być nieobecni w życiu i inicjatywach diecezji.

Jeśli chodzi o inne postacie, których obecność jest pożądana i dobrze wpływa na formację stałą to są nimi postacie kapłanów charyzmatycznych w jakimś wymiarze kapłańskiej pracy. Tacy obdarzeni charyzmą kapłani stają się siewcami nadziei w środowisku prezbiterium, animatorami jedności prezbiterium, promotorami dialogu, współpracy i formacji. Prawdopodobnie właśnie tu kryje się sekret powodzenia działań formacyjno-duszpasterskich niektórych Kościołów lokalnych. Sekret polegający na tym, że są w diecezji księża świadomi bycia siewcami nadziei i bycia tkaczami jedności.

KONKLUZJA

Stajemy dzisiaj coraz częściej przed niepokojącymi pytaniami: jaki wpływ ma nasza posługa, nasza ewangelizacja, nasze homilie na lud naszych niedzielnych

słuchaczy, przyzwyczajony przecież do innego niż nasz języka, do innych modeli myślowych i życiowych. Będziemy wiele razy mierzyć się z inwazją obcej nam kultury. Obyśmy byli zdolni, jako Kościół ełbląski, wypracować i zaproponować jakiś program.

Już dzisiaj wielu księży ma świadomość, że działalność duszpasterska nie może być czymś spontanicznym i doraźnym. Musi być propozycją, która chce w sposób konkretny wpływać na otaczającą nas kulturę. Żyjemy w epoce, w której wiele dawnych tradycji wydaje się dzisiaj przypominać ścieżki, które zostały przerwane, które nie mają kontynuacji, które nie docierają do nowych pokoleń. Trzeba stworzyć nowe, a to jest możliwe jedynie wtedy, gdy wszyscy będą współpracować razem, realizując wspólnie jeden i konkretny program. Koniec czasów samotnych harcowników.

Potrzeba formacji stałej nie rodzi się jedynie z nowych wyzwań naszych czasów, ale również z samej natury daru kapłaństwa i pomaga księdzu rozwinąć miłość pasterską, która jest prawdziwą tajemnicą kapłańskiego życia, które nie traci zdolności zdumiewania się wobec tego misterium, którego każdy prezbiter jest znakiem i sługą.

Bibliografia

- Bevilaqua A.J. kard., *Formacja stała kapłanów*, (tłum. P. Socha bp), Dobry Pasterz 22(1998), s. 27–47.
- Buxakowski J., ks., *Permanentna formacja kapłanów*, AK 505(1993), s. 442–452.
- Cieślak P., bp, Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski z dnia 11 grudnia 1998 r., Dobry Pasterz 24(1999), s. 237–246.
- Commissione Episcopale per il clero, *La formazione permanente dei presbiteri nelle nostre Chiese particolari*, 18 V 2000.
- Gambino V., *Dimensioni della formazione presbiterale. Prospettive dopo il sinodo del '90 e la „Pastores dabo vobis”*, Leumann – Torino 1993.
- Gębarowski J., ks., *Permanentna formacja kapłanów w nauczaniu Jana Pawła II*, Tarnowskie Studia Teologiczne, t. XVIII/1, Tarnów 1999, s. 3–21.
- Grieger P., *La formazione permanente*, Milano 1985.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska „*Pastores dabo vobis*”, 25 III 1992.
- Jan Paweł II, „*Czym jest formacja kapłańska?*”, Homilia na rozpoczęcie VIII Zgromadzenia Generalnego Synodu Biskupów, L'Osservatore Romano, wydanie polskie, 1(1990), s. 7–8.
- Jan Paweł II, Przemówienie do III grupy biskupów „*ad limina*”, 14 II 1998, L'Osservatore Romano, wydanie polskie, 3(1998), s. 43–47.
- Kaczmarek M., ks., *Ku doskonałości kapłana*, Częstochowa 1997.
- Komisja Duchowieństwa Episkopatu Polski, *Formacja stała kapłanów w Polsce*, Sprawozdanie dla Kongregacji ds. Kleru w ramach wizyty „*ad limina*” w 1998 r., Dobry Pasterz 22(1998), s. 77–84.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, 31 I 1994.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty, w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, 19 III 1999.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999.

- Lewandowski B., *Formacja permanentna*, AK 83(1990), s. 61–70.
- Muszyński H., abp, *Istotne wymiary formacji kapłańskiej*, AK 85(1993), s. 238–251.
- Pawlina K., ks., *Nowe zasady formacji przyszłych kapłanów*, PP 5(2000), s. 145–157.
- Skworc W., bp, *Ut Christus formetur in vobis*, Formacja Kapłanów Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1999.
- Słomka W., ks., *Formacja ustawiczna kapłanów*, w: *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996, s. 278–293.
- Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej „*Optatam totius*”, 28 X 1965.
- Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów „*Presbyterorum ordinis*”, 7 XII 1965.
- Socha P., bp, *Życie duchowe kapłana*, AK 504(1993), s. 223–237.
- Suski A., bp, *Program stałej formacji kapłanów Diecezji Toruńskiej*, Dobry Pasterz 21(1997), s. 71–79.
- Suski A., bp, *Duchowość pasterza* (wywiad), Pastores 1(1998), s. 91–102.
- Szymeccki S., abp, *Formacja ciągła młodych kapłanów* (PDV 76), Dobry Pasterz 24(1994), s. 60–71.
- Wątroba J., bp, *Permanentna formacja duchowa kapłanów w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (1963–1994)*, Częstochowa 1999.
- Witalis M. CSsR, *Potrzeba ożywienia formacji ciągłej*, Dobry Pasterz 16(1995), s. 164–170.

SORGE UM DIE PERMANENTE FORMATION VON GEISTLICHEN DER ELBINGER DIÖZESE

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag von Pfarrer Arkadiusz Śnigier, der eine sehr aktuelle Thematik beinhaltet, enthält in folgenden Behauptungen Schlussfolgerungen:

Wir stehen heute immer öfter vor den uns Sorge bereitenden Fragen: Wie beeinflusse unser Dienst, unsere Seelsorge, unsere Predigten das Volk, unsere sonntäglichen Hörer, die doch an eine andere Sprache, an andere Denk- und Lebensmodelle gewöhnt sind. Wir werden uns öfter mit der Invasion der uns fremden Kultur messen müssen. Mögen wir — die Elbinger Kirche — fähig sein, ein entsprechendes Programm zu entwickeln und vorzuschlagen.

Schon heute sind sich zahlreiche Geistliche dessen bewusst, dass die Seelsorge nichts Spontanes, Behelfsmäßiges sein kann. Sie muss ein Vorschlag sein, der konkret die uns umgebende Kultur beeinflussen will. Wir leben in einer Epoche, in der zahlreiche herkömmliche Traditionen an Stege erinnern, die plötzlich abgebrochen sind, die keine Fortsetzung finden, welche die neuen Generationen nicht erreichen. Es sind neue Stege zu schaffen, und das ist nur dann möglich, soweit alle zusammenarbeiten werden, indem sie gemeinsam ein konkretes Programm realisieren werden. Das bedeutet das Ende der Zeiten allein stehender Tümler.

Die Notwendigkeit einer stetigen Formation wird nicht allein aus neuen Herausforderungen unserer Epoche geboren, sondern auch aus unserer Natur geistlicher Berufung, die den Priestern hilft, die Hirtenliebe zu entwickeln, die erst das wahre Geheimnis des Priesterlebens bildet, und die die Fähigkeit des Staunens gegenüber dem Mysterium nicht verliert, dessen Zeichen jeder Presbyter ist und dem er dient.